

І.Л. Зінченко, аспірант

*Національна юридична академія України
ім. Ярослава Мудрого*

ПРОБЛЕМИ ВЗАЄМОБУМОВЛЕНOSTІ ТИПОЛОГІЇ ТА ЗАВДАНЬ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ

До ключових понять у кримінально-процесуальному праві належать “завдання” й “типологія”, які були та залишаються предметом пильної уваги як загальної теорії права, так і галузевих наукових дисциплін. Проблематика цих питань широко розглядалась такими видатними вченими, як Смірнов А.В., Нажимов В.П., Петрухін І.Л. Багато що в постановці цих питань у науці кримінального процесу вимагає розробки нових позицій.

Завдання кримінального процесу сформульовані в Кримінально-процесуальному кодексі України (ст.2). Ці завдання є такими:

- охорона прав і законних інтересів фізичних та юридичних осіб, які беруть участь у кримінальній справі;
- швидке і повне розкриття злочинів;
- викриття винних і забезпечення правильного застосування закону з тим, щоб кожен, хто вчинив злочин, був притягнений до відповідальності і жоден невинний не був покараний.

Кожному типу кримінального процесу притаманні свої завдання. Тому, щоб встановити завдання кримінального процесу України, нам необхідно визначити типологію національного судочинства. Поняття “тип” у сучасній науці тісно пов’язане з поняттям “типологія” (метод наукового пізнання, в основу якого покладено розподіл систем об’єктів та їх наступне угруповання за допомогою загальної, ідеалізованої моделі або типу). Типологія є одним із найважливіших засобів пізнання об’єкта. На даному етапі розвитку суспільства виділяють англо-американську та романо-германську правові системи в якості типології кримінального процесу. У кримінально-процесуальній літературі класифікація типів кримінального судочинства здійснюється залежно від завдань кримінально-процесуальної діяльності. Проте ця класифікація більш повно відображала б сутність класифікаційних груп процесів, якби в якості підстав поряд із завданнями кримінального процесу встановлювався порядок

формування та вирішення обвинувачення.

Для континентального права притаманна функція державного обвинувачення, завданням якої є захист усього права. Завданням кримінального процесу, наприклад, для дореволюційної Росії було встановлення наявності та об'єму права держави на покарання. Слушною є точка зору Полянського Н.Н., відповідно до якої випадки, коли історичні умови, при яких у діяльності суду на перший план ставиться завдання прийняти обвинувальний вирок та застосувати покарання, слід вважати недопустимими, тому що у такому разі ми маємо справу з порушенням самої ідеї правосуддя. Уся кримінально-процесуальна діяльність у континентальному кримінальному процесі розглядається як діяльність держави. Вважається, що встановити правопорядок та справедливість у державному розумінні є достатнім завданням правосуддя, і тому другорядна роль відводиться інтересам потерпілого. Починаючи зі справ приватного обвинувачення, здійснюється розширення прав потерпілого та вводиться можливість процедури примирення. На даному етапі розвитку суспільства завданням кримінального судочинства континентальної системи права є встановлення об'єктивної істини. Натомість для країн загального права завданням буде усунення конфлікту між членами суспільства, який виник у результаті злочину.

Кримінальне судочинство України, з одного боку, за способом досягнення завдань процесу можна віднести до змагального. Змагальність, відповідно до статті 16¹ КПК України, передбачає, що "при розгляді справи в суді функції обвинувачення, захисту і вирішення справи не можуть покладатися на один і той же орган чи на одну і ту ж особу". Державне обвинувачення в суді, відповідно до ст.121 Конституції України, а також Закону України "Про прокуратуру", здійснює прокурор. У випадках, передбачених законом, обвинувачення здійснює потерпілий або його представник. Захист підсудного виконує сам підсудний, його захисник чи законний представник. Функція розгляду справи покладається на об'єктивний та неупереджений суд (ст. 15 КПК України).

З другого боку, державне обвинувачення в кримінальному процесі України займає першочергове місце, а виконання функції обвинувачення покладається державою на

органи прокуратури, що дає підстави характеризувати кримінальний процес України як обвинувальний. Проте в кримінальному процесі України існує також обвинувачення приватне. Так, ст. 27 КПК України передбачає випадки притягнення до кримінальної відповідальності не інакше, як за скаргою потерпілого. Для кримінального судочинства України притаманне те, що воно не містить у собі позовної сутності, оскільки визначає обвинувачення як особливу діяльність державних органів. Відповідно до ст. 267 ч.2 КПК України: “У разі відмови прокурора від обвинувачення потерпілий вправі вимагати продовження розгляду справи. У цьому випадку він підтримує обвинувачення”.

Якщо ми вважаємо, що український кримінальний процес належить до континентального типу кримінального судочинства, де державне обвинувачення займає головне місце, то основним методом нормативно-правового регулювання повинен бути імперативний. У цьому разі метод влади – підкорення, який полягає в тому, що правовідносини між особами, які приймають участь у кримінальній справі, виникають лише у випадках, передбачених законом. Хоча в ст. 16¹ ч.5 КПК України передбачається, що кримінальний процес в Україні здійснюється відповідно до принципу диспозитивності, згідно з яким сторони наділяються правом вільно вступати між собою у правовідносини. Кримінальний процес України передбачає процедуру примирення у кримінальній справі. Стаття 8 КПК України проголошує можливість звільнення від кримінальної відповідальності у зв’язку з примиренням обвинуваченого, підсудного з потерпілим. Тому доречно було б зазначити, що український кримінальний процес містить у собі елементи як континентального, так і загального типів процесу, тобто є змішаним. Приймаючи це до уваги, необхідно було б провести диференціацію провадження в певних категоріях кримінальних справ, що забезпечувало б гармонізацію процедури провадження у кримінальній справі відповідно до поставлених завдань та методів кримінального процесу. Щодо справ, у яких не були яскраво виражені публічні інтереси, першочерговим завданням кримінального процесу України є усунення соціального конфлікту. А у справах, у яких в результаті вчинення злочину були порушені публічні інтереси, основним завданням, відповідно, являється

встановлення об'єктивної істини.

Не можна з'ясовувати істину за рахунок безпідставного обмеження прав особи, але не можна й нехтувати встановленням істини, черезмірно захищаючи інтереси тих чи інших учасників процесу. Баланс цих двох цінностей встановлюється законом. Тому доцільно було б ст. 2 проекту КПК України викласти в наступній редакції: “Завданнями кримінального законодавства є:

- визначення порядку провадження у кримінальних справах, викриття осіб, винних у вчиненні злочину, притягнення до відповідальності та справедливе їх покарання;
- захист особи від безпідставного притягнення до кримінальної відповідальності;
- охорона прав і законних інтересів фізичних та юридичних осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві;
- усунення соціальних негараздів, які виникли в результаті вчинення злочину”.

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА ЮРИДИЧНА АКАДЕМІЯ УКРАЇНИ
імені ЯРОСЛАВА МУДРОГО

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ
ПРАВознавства

Тези доповідей і наукових повідомлень
учасників наукової конференції
молодих учених та здобувачів

Харків
2006